

УДК 821.09(410)Рейн.08

**ДИСКУРСИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ
«КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ» В ЕСЕ КРЕЙГА РЕЙНА ПРО ТВОРЧІСТЬ ЖОРЖА СЕРА**

**THE DISCURSIVE CONSTRUAL OF THE BINARY OPPOSITION
“BEAUTY/ UGLINESS” IN CRAIG RAINE’S ESSAY ABOUT GEORGES SEURAT’S ART**

Луньова Т.В.,
orcid.org/0000-0002-7022-0821
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

У статті проаналізовано механізми дискурсивного конструювання бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ в есе відомого сучасного поета К. Рейна про видатного художника-неоімпресіоніста Ж. Сера. У статті визначено, що опозиція КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ конструюється в есе за допомогою ансамблю семи дискурсивних механізмів: актуалізації групи естетичних та етичних бінарних опозицій, актуалізації культурологічно-мистецтвознавчої бінарної опозиції КЛАСИЦИЗМ/МОДЕРНІЗМ, детального опису красивих і некрасивих об'єктів, зображених у творах Ж. Сера, зіставлення робіт Ж. Сера з творами інших митців, порівняння творчості Ж. Сера з мистецькою діяльністю інших митців, актуалізації вибраних мистецтвознавчих концепцій, актуалізації концептів ІРОНІЯ, ПРАВДА, МУЖНІСТЬ. У статті з'ясовано, що конструювання бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ в есе спирається на актуалізацію фрагментів як повсякденної, так і мистецтвознавчої картин світу і передбачає здійснення читачем ментальних операцій на рівні сприйняття інформації та на рівні рефлексивного осмислення.

Ключові слова: когнітивно-дискурсивна парадигма, мистецтвознавчий дискурс, есе, концепт, бінарна опозиція.

В статье проанализированы механизмы дискурсивного конструирования бинарной оппозиции КРАСОТА/БЕЗОБРАЗИЕ в эссе известного современного поэта К. Рейна о выдающемся художнике-неоимпрессионисте Ж. Сера. В статье определено, что оппозиция КРАСОТА/БЕЗОБРАЗИЕ конструируется в эссе при помощи ансамбля семи дискурсивных механизмов: актуализации группы эстетических и этических бинарных оппозиций, актуализации культурологически-искусствоведческой бинарной оппозиции КЛАССИЦИЗМ/МОДЕРНИЗМ, детализированного описания красивых и некрасивых объектов, изображенных в произведениях Ж. Сера, сопоставление работ

Ж. Сера с работами других художников, сравнение творчества Ж. Сера с творческой деятельностью других деятелей искусства, актуализации избранных искусствоведческих концепций, актуализации концептов ИРОНИЯ, ПРАВДА, МУЖЕСТВО. В статье выяснено, что конструирование бинарной оппозиции КРАСОТА/ЕЗООБРАЗИЕ в эссе основывается на актуализации фрагментов как наивной, так и искусствоведческой картин мира и предполагает осуществление читателем ментальных операций на уровне восприятия информации и на уровне рефлексивного осмысления.

Ключевые слова: когнитивно-дискурсивная парадигма, искусствоведческий дискурс, эссе, концепт, бинарная оппозиция.

The article focuses on the analysis of the mechanisms of the discursive construal of the binary opposition BEAUTY/UGLINESS in the essay of the famous poet Craig Raine about the great neo-impressionist artist Georges Seurat. It is revealed that the opposition BEAUTY/UGLINESS is created in the essay with the help of the ensemble of the seven discursive mechanisms: actualization of the group of aesthetic and ethical binary oppositions, actualization of the art-critical binary opposition CLASSICISM/MODERNISM, detailed description of the beautiful and ugly objects depicted in Seurat's pictures, comparison of Seurat's works with the works of other artists, comparison of Seurat's creative activity with the activity of other creators, actualization of the selected art-critical conceptions, actualization of the concepts IRONY, TRUTH, COURAGE. It is determined that the construal of the binary opposition BEAUTY/UGLINESS in the essay dwells on the actualization of the fragments of both everyday world image and art-critical world image and presupposes that the reader performs mental operations on the level of the perception of the information given in the essay as well as on the level of reflexive thinking.

Key words: cognitive-discursive paradigm, discourse on art, essay, concept, binary opposition.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Бінарні опозиції як «універсальний засіб пізнання світу» [8, с. 38], який привернули пильну увагу дослідників у XX столітті [4, с. 63-184; 10; 9, с. 151-166 та інше], продовжують цікавити вчених першої чверті XXI століття. Сучасні науковці інтерпретують «питання про бінарні опозиції» як «питання про універсальні властивості самої дійсності та універсальні закономірності її зображення в людській свідомості» [3, с. 93] і доводять що бінарність – це «іманентний підтекст Європейської культури» [1, с. 8] і «являє собою основу буття і мислення, універсальний принцип онтології західної цивілізації» [1, с. 8], а також здійснюють пошук «нових методів аналізу опозицій» [6, с. 1]. Дослідження бінарних опозицій дають змогу зробити внесок у розв'язання питання про закономірності й специфіку зображення світу людиною. Виконані з використанням методології лінгвокогнітивного підходу, студії бінарних опозицій уможливають моделювання важливих аспектів картин світу, насамперед мовних картин світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. До бінарних опозицій, які останнім часом привернули увагу цілого ряду дослідників, належить естетична опозиція КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ. Важливість дослідження цієї опозиції умотивовується її приналежністю до загальнолюдських цінностей, які розглядаються як основа буття людства та обов'язкова умова його існування [12, с. 198]. Наразі проаналізовано особливості концептуалізації естетичної бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ у фразеологічній системі української мови [12] та, в

зіставному аспекті, в англійській, російській і кабардино-черкеській мовах [11], англійській та азербайджанській мовах [5], німецькій та російській мовах [7], а також розглянуто утілення цієї опозиції в поетонімах вибраних літературних творів [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Підходячи до питання про вивчення бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ з методологічних позицій когнітивно-дискурсивної парадигми, вбачаємо потребу проаналізувати особливості оприявлення цієї опозиції у різних типах дискурсів. Нашу увагу привернув мистецтвознавчий есеїстичний англійський дискурс як один з типів дискурсу, який є затребуваним численними сучасними авторами.

Формування мети статті. Дана розвідка зосереджена на аналізі бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ, яка вербалізована в мистецтвознавчому есе відомого сучасного поета К. Рейна про видатного художника-неоімпресіоніста Ж. Сера [13]. Метою статті є визначити механізми конструювання бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ в есе і визначити їхні функції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бінарна опозиція КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ відіграє ключову роль у дискурсивному конструюванні смислу в есе К. Рейна про Ж. Сера. Елементи вказаної опозиції – концепти КРАСА і ПОТВОРНІСТЬ, які вербалізовані в есе лексемами *beauty*, *beautiful* і *ugliness*, *ugly* відповідно. Опозиція КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ конструюється в розглядуваному есе за допомогою ансамблю таких дискурсивних механізмів:

1) актуалізації групи естетичних та етичних бінарних опозицій; 2) актуалізації культурологічно-мистецтвознавчої бінарної опозиції КЛАСИЦИЗМ/МОДЕРНІЗМ; 3) детального опису красивих і некрасивих об'єктів, зображених у творах Ж. Сера; 4) зіставлення робіт Ж. Сера з творами інших митців; 5) порівняння творчості Ж. Сера з мистецькою діяльністю інших митців; 6) актуалізації вибраних мистецтвознавчих концепцій; 7) актуалізації концептів ІРОНІЯ, ПРАВДА, МУЖНІСТЬ.

Означені вище дискурсивні механізми конструювання бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ перебувають між собою у тісній взаємодії. Наприклад, у першому абзаці есе застосовано п'ять механізмів: актуалізацію групи естетичних та етичних бінарних опозицій, актуалізацію вибраних мистецтвознавчих концепцій, зіставлення робіт Ж. Сера з творами інших митців, порівняння творчості Ж. Сера з мистецькою діяльністю інших митців, актуалізацію концепту ІРОНІЯ. Саме зважаючи на те, що в усьому тексті досліджуваного есе дискурсивні механізми конструювання бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ перебувають між собою у тісній взаємодії, у даній розвідці їхню сукупність названо *ансамблем*.

З метою детального аналізу розглянемо кожен із виділених механізмів окремо. У даній статті у цитатах з есе підкреслено ті мовні одиниці, які вербалізують названі в аналізі концептуальні одиниці.

В есе *актуалізовано такі естетичні та етичні бінарні опозиції*:

САКРАЛЬНЕ/ СВІТСЬКЕ (*"Its hazy colours recall the fade pigments of a Piero della Francesca fresco, as do its vivid yet flat figures. The thing is monumental enough to hint at higher things..."* [13, с. 196] / *"Seurat's preferred note was tougher, ugly, accurate, secular, ironic."* [13, с. 196]);

СПОГЛЯДАННЯ/ДУХОВНА ПОРОЖНЕЧА (*"... it gestures towards the contemplative..."* [13, с. 196] / *"Its figures are not spiritually naked but nearer a banal vacancy."* [13, с. 196]);

ОСЯЯННЯ/БЕЗЗМІСТОВНІСТЬ (*"Seurat evokes the idea of epiphany, a transfiguration of the ordinary ..."* [13, с. 196] / *"... then settles for a mildly hedonistic vapidty."* [13, с. 196]);

ДУХОВНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ/ ГЕДОНІЗМ (*"Seurat evokes the idea of epiphany, a transfiguration of the ordinary ..."* [13, с. 196] / *"... then settles for a mildly hedonistic vapidty."* [13, с. 196]).

Функціонально ці бінарні опозиції задають спосіб осмислення творчості Ж. Сера, запропо-

нований автором есе К. Рейном, а саме: висновок про засадничі принципи творчості Ж. Сера робиться на основі чіткого й послідовного протиставлення питомого для художника тому, що не було характерним для цього митця.

Якщо розуміння виділених вище бінарних опозицій спирається на опозицію САКРАЛЬНЕ/СВІТСЬКЕ, котра належить до групи базових бінарних опозицій [4, с. 180; 10; 6] і тому тією чи тією мірою може бути зрозумілою читачам без спеціальної підготовки, то *актуалізація культурологічно-мистецтвознавчої бінарної опозиції КЛАСИЦИЗМ/ МОДЕРНІЗМ* передбачає певні спеціальні знання. Ця опозиція розкривається в есе завдяки актуалізації такої інформації: з одного боку «для класицизму важлива ідея досконалості»: *"the idea of classical perfection"* [13, с. 200], «класицизм передбачає ідеалізацію дійсності»: *"... classicism's easy, familiar "poetry" ..."* [13, с. 203], з другого боку «модернізм не визнає ідеалізацію дійсності»: *"Modernism refuses to edit in the interests of afflatus."* [13, с. 196], «модернізм не уникає недосконалостей»: *"... impurities are unflinchingly reported ..."* [13, с. 197]. Отже, актуалізація бінарної опозиції КЛАСИЦИЗМ/МОДЕРНІЗМ має в результаті актуалізації опозицій ІДЕАЛІЗОВАНЕ/РЕАЛІСТИЧНЕ, ДОСКОНАЛЕ/ТЕ, ЩО МАЄ НЕДОСКОНАЛОСТІ. Саме на ці опозиції спирається автор есе, коли висловлює власну думку про характер творчості Ж. Сера як митця, який відкинув ідею класицистичної досконалості: *"One argument suggests that Seurat effect an elision of this classicism with the realities of contemporary Asnières. I think this idea is wrong. What takes place is not an accommodation, but rather a repudiation of the idea of classical perfection – in favour of the task of painting modern life."* [13, с. 200].

Детальний опис красивих і некрасивих об'єктів, зображених у творах художника, пов'язаний в есе із зіставним аналізом картини Ж. Сера «Купальщици у Ан'єрі» (*Bathers at Asnières*) та підготовчих рисунків до неї. В есе експліцитно протиставлено образи ідеально красивих юнаків на підготовчих рисунках (*"The nine drawings for are a miracle of obvious, unsurpassed, immediate beauty, classical and perfect. They are unforgettable and flawless."* [13, с. 200]) і образи негарних хлопців на картині маслом (*"In the final picture... Beauty, texture, intricacy have gone."* [13, с. 200]). Кожен із цих образів має в есе детальний вербальний опис, наприклад, один із красивих юнаків описаний так: *"Very little else can begin to compare with Seurat's frank pursuit of balance and beauty, poise and perfection. In*

the drawings, both figures are naked, more boyish, slighter, vulnerable – and edited for effect, idealized. [...] The seated nude, [...], is more fragile – curved shoulders, narrow neck, a long slim thigh. Knee, calf, and complicated hands have been silently censored to keep the simplicity and balance.” [13, с. 200]; а відповідний образ негарного хлопця описано в такий спосіб: *“In the final picture, both these figures are clothed. The swimming costumes make an enormous difference. The seated figure is deliberately and systematically deprived of beauty – his profile coarsened, the nose enlarged, the upper lip an ungainly flap. The hands reappear. The knee turns down into an amputated calf, a stump.*” [13, с. 200]. Наведені вище контексти є лише фрагментами – детальний і розлогий опис в есе красивих і некрасивих об’єктів, зображених у роботах Ж. Сера, створює для читача можливість заглибитися в аналіз творчості даного художника і надає переконливості висновкам, запропонованим автором есе.

В есе картина Сера «Купальщики у Ан’єрі» зіставляється з рядом робіт інших художників, а саме: фресками П.Франческа (*“Two meters by three meters. Bathers at Asnières fills one wall – a silent, still, difficult, ironic masterpiece. Its hazy colours recall the fade pigments of a Piero della Francesca fresco, as do its vivid yet flat figures.*” [13, с. 196]), творами Мікеланджело (*“One thinks of Michelangelo’s idealized heads. Very little else can begin to compare with Seurat’s frank pursuit of balance and beauty, poise and perfection.*” [13, с. 200]). Також в есе здійснено порівняння образів, створених Ж. Сера і Овідієм (*“The figure from Ovid has been metamorphosed into an ordinary urchin.*” [13, с. 200]). Ці зіставлення надають читачеві можливість поглянути на роботи Ж. Сера в контексті видатних творів західної культури. Окрім цього такі паралелі опосередковано є високою оцінкою творчості художника, оскільки автор есе вважає за доцільне зіставлення робіт Ж. Сера з видатними досягненнями західного мистецтва.

Порівнюючи творчість Ж. Сера з мистецькою діяльністю інших митців, К. Рейн визначає творчий метод художника, який свідомо вибраний ним: *“When Claudio Abbado had been with the Berlin Philharmonic for a year, the BBC screened a documentary in which the conductor rehearsed a young violinist protégée. At one point, he interrupted her playing to tell her she was making a particular passage too beautiful. “It should be an ugly sound,” he advised. Seurat’s great picture is a similar discovery – that great art is not necessarily synonymous with beauty.*” [13, с. 201]. Використання в наведеному вище фрагменті оповіді про сучас-

ного митця – диригента К. Аббадо та згадка про популярний телеканал – Бі-Бі-Сі, опосередковано вказують на актуальність творчості Ж. Сера для сучасних людей.

Функцію уточнення творчого методу художника виконують також дискурсивно **актуалізовані певні мистецтвознавчі концепції**. К. Рейн використовує як протиставлення творчого підходу Ж. Сера з певною мистецтвознавчою концепцією, зокрема, з концепцією Бодлера (*“He [Georges Seurat] was a painter of modern life, but one who ignored Baudelaire’s stipulation to heroize the stove-pipe hat and the pipe-clayed spats.*” [13, с. 196]), так і відмічає аналогії, наприклад, між творчими поглядами Ф. Ларкіна і Ж. Сера (*“Philip Larkin thought that photography epitomized this tendency to embrace the awkward and inconvenient: “But o, photography! As no art is, / Faithful and disappointing! [...] / [...] / And will not censor blemishes / Like washing lines, and Hall’s-Distemper boards...” And will not censor blemishes. My argument is that, to the heartbreaking beauty of the preparatory drawings, Seurat, in the finished picture, brought blemishes. Deliberately.*” [13, с. 197]). В останньому з наведених фрагментів підкреслюється, що Ж. Сера зробив свідомий вибір свого творчого методу зображувати недосконалість реального життя.

Дискурсивно **актуалізовані в есе концепти ІРОНІЯ** (*“Seurat’s preferred note was tougher, ugly, accurate, secular, ironic.*” [13, с. 196]), **ПРАВДА** (*“Seurat was capable of classicism’s easy, familiar “poetry”, but he preferred the more arduous task of depicting the truth, the whole truth, and nothing but the truth.*” [13, с. 203]) і **МУЖНІСТЬ** (*“These decisions show exemplary artistic courage.*” [13, с. 200]) слугують для розкриття суті тієї оцінки, яку автор есе дає творчості Ж. Сера. Узагальнено цю оцінку можна представити наступним чином: «Жорж Сера свідомо вибрав зображати правду життя на відміну від її ідеалізації. Цей вибір є виявом мистецької мужності. Художник використовував іронію для реалізації свого вибору».

У своїй сукупності розглянутий вище ансамбль дискурсивних механізмів актуалізації бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ слугує водночас і для уточнення та переосмислення цієї опозиції, завдяки чому в розглянутому есе витворюється складніша опозиція БЕЗДОГАННА ІДЕАЛІЗОВАНА МИСТЕЦЬКИ СТВОРЕНА КРАСА/ПРАВДИВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НЕДОСКОНАЛОСТЕЙ ЖИТТЯ У МИСТЕЦТВІ. Ця опозиція частково знімається завдяки дискурсивно створеному смислу «іронія дозволяє поєднати нестримний потяг до краси та свідомий вибір

правдивої репрезентації недосконалостей життя». Сене «вибір на користь правдивої репрезентації недосконалостей життя є непростим та потребує мужності» опосередковано актуалізує концепт ЖИТТЄВИЙ ВИБІР і цим самим робить есе актуальним не лише для читачів, котрі цікавляться творчістю Ж. Сера чи, ширше, мистецтвом епохи модернізму, або, ще ширше малярством як видом мистецтва, а й для будь-кого, хто має здатність до рефлексії у своєму житті.

Висновки з дослідження. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що дискурсивне конструювання бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ в есе К. Рейна про Ж. Сера відбувається завдяки взаємодії цілого ряду дискурсивних механізмів, які залучають різні структури знання, напри-

клад, елементи ненаукової (наївної, повсякденної) картини світу та елементи спеціальної мистецтвознавчої картини світу, а також передбачають здійснення читачем ментальних операцій на різних рівнях, а саме на рівні сприйняття і розуміння поданої в есе інформації та на рівні рефлексивного осмислення даної інформації.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. З метою уточнити роль бінарної опозиції КРАСА/ПОТВОРНІСТЬ у сучасному мистецтвознавчому дискурсі й на цій основі більш детально змоделювати ментальні операції, здійснювані читачами мистецтвознавчих есе, перспективним убачається розгляд особливостей дискурсивного конструювання вказаної бінарної опозиції в есе про творчість інших авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воробьева Е.Ю. Бинарность и ее архетипические основания: автореф. дис. ... канд. философ. наук: 09.00.01. Омск, 2005. 22 с.
2. Гаврилюк І.С. Красуня та чудовисько або опозиція «ПРЕКРАСНЕ» – «ПОТВОРНЕ» в поетонімосфері. *Восточноукраинский лингвистический сборник*. 2012. Вып. 14. С. 42–28.
3. Дубчак О.П. Концептуальна опозиція «свій» – «чужий» як базовий регуляторний фрагмент української мовної картини світу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. 2011. Вип. 5. С. 92–99.
4. Иванов В.В., Топоров В.Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы (Древний период). Москва: Наука, 1965. 247 с.
5. Исмаилова С.Н. кызы О степени изученности дихотомии красота – безобразие в сопоставительном языкознании на материале фразеологизмов. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2016. №2 (56). Ч. 2. С. 94–96.
6. Куприянова В.М. Феномен культурной оппозиции: Лингвокультурологический аспект: автореф. дис. ... канд. культурологии: 24.00.01. Санкт-Петербург, 2002. 18 с.
7. Попова Н.В. Дихотомия конфронтирующих категорий во фразеологических картинах мира немецкого и русского языков: дис. ... д-ра филолог. наук: 10.02.20. Москва, 2011. 496 с.
8. Руднев В. П. Словарь культуры XX века. Москва: Аграф, 1999. 384 с.
9. Толстой Н.И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Изд. 2-е. испр. Москва: Издательство «Индрик», 1995. 512 с.
10. Цивьян Т. В. Лингвистические основы балканской модели мира / Отв. ред. В.Н. Топоров. Москва: Наука, 1990. 207 с.
11. Шарданова М.А. Эстетическая бинарная оппозиция «прекрасное/ безобразное» в разносистемных языках: на материале английского, русского и кабардино-черкесского языков: дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.19. Нальчик, 2006. 193 с.
12. Щербачук Л.Ф. Концептуалізація бінарної опозиції КРАСА/ ПОТВОРНІСТЬ у сфері української фразеології. *Учёные записки Таверического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2011. Том 24 (63). № 4. Часть 2. С. 198–202.

ДЖЕРЕЛО ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ:

13. Raine C. Georges Seurat. *Writers on Artists*. London, New York, Delhi, Sydney, Munich, Paris, Johannesburg: DK Publishing, 2001. P. 196–203.